

Pallai Károly Sándor

A KARIBI HOLLAND SZIGETEK KÖLTÉSZE¹

Földrajzi-demográfiai áttekintés

A Holland Antillák megnevezés a Holland Királyság egykori karib-tengeri területeit jelöli (*Caribisch Nederland*), mely 1954-től, Curaçao és a hozzá tartozó területek² átnevezésétől 2010-ig viselte ezt a nevet. A két szigetcsoportot a Venezuela partjainál fekvő Aruba, Curaçao és Bonaire, valamint a Kis-Antillák részét képező Saba, Sint Eustatius és Sint Maarten alkotják. Utóbbiak az SSS-szigetek, melyek vulkanikus eredetűek, kiemelkedésekkel szabdalta, így a mezőgazdasági lehetőségek korlátozottak³. Az ABC-szigetek (Aruba, Bonaire, Curaçao) földrajza szintén változatos. Aruba lapos, tengerszint feletti magassága csekély, főleg fehér homokos tengerpartjairól ismert. Bonaire vulkanikus eredetű, korallgyűrű szegélyezi, mely világszerte kedvelt úti céllá teszi a bújázkodás szerelmesei számára. Curaçao északkeleti része sziklás és állandó hullámverés ostromolja, délnyugati része azonban szélvédett, főként itt találhatóak a városok, a kedvelt tengerpartok és a korallzátonyok többsége. A szigeteket Szél felőli (*Bovenwindse Eilanden*) és Szélcsendes (*Benedenwindse Eilanden*) csoportokra is oszthatjuk. A Holland Antillák területe mintegy 1000 km²-t jelentett, 2010-es felbomlásakor az itt élők száma kevéssel meghaladta a 300.000-et.

Történelmi háttér

A szigetek története igen változatos. A későbbi Holland Antillák területe a XVII. században került holland fennhatóság alá és a Holland Királyság területét képezte a következő

1 A szerző kutatásait és műfordítói munkáját a Nemzeti Tehetség Program egyedi fejlesztést biztosító ösztöndíja (NTP-EFÖ-P-15-0180) támogatásával végzi. A közölt versek a tanulmány szerzőjének fordításai (papiamento nyelvről).

2 Hollandul *Kolonie Curaçao en onderhorigheden*, papiamento nyelven *Colonia di Kòrsou i las dependenshas*, mely 1815-től, az Egyesült Holland Királyság létrejöttétől képezte a királyság területét 1828-ig, majd 1845-től 1936-ig. GOEDE, Miguel: *The History of Public Administration in the Dutch Caribbean*. In: *Public Administration and Policy in the Caribbean*. Szerk. MINTO-COY, Indianna D. - BERMAN, Evan M. CRC Press, Boca Raton, 2016. 82 p.

3 ALBERTS-LUIJDJENS, Monique: *Historical Development of Libraries in the Netherlands Antilles and Aruba*. In: *Caribbean Libraries in the 21st Century*. Szerk. PELTIER-DAVIS, Cheryl - RENWICK, Shamin. Information Today, Medford, 2007. 32 p.

századokban is, amikor csökkent a holland gyarmatok száma: bár a szigetek a nagy nemzetközi konfliktusok és háborúk után is holland fennhatóságúak maradtak, a nagy gyarmati birodalmak korában a hollandok számára nagyobb jelentőséggel bírt Holland Kelet-India (*Nederlands-Indië*, a későbbi Indonézia), mivel a Nyugat-Indiák szigetei méretük, gazdasági jelentőségük és lakosságszámuk alapján is kevésbé voltak jelentékenyek⁴. A karibi holland területek rendkívül gazdag történetük során számos jelentős közigazgatási változáson mentek keresztül: kezdetben Szélcsendes- és Szél felőli szigetekre osztották őket, volt, amikor Suriname-mal összevonva, közösen irányították őket Paramaribóból, majd 1848-ban egyesítették a hat karib-tengeri szigetet Curaçao és függő területek néven (*Curaçao en onderhorigen*), ez a státusz pedig, bár néha más néven, egészen 1954-ig fennmaradt⁵.

A Holland Királyságban végbemenő jelentős alkotmányos revízió és átalakulás eredményeként a XXI. század második felében már nem volt kérdéses, hogy a Holland Antillákat megilleti az ENSZ kartájában megfogalmazott dekolonizáció és önmeghatározás joga⁶. 2010-ben Sint Maarten és Curaçao a Holland Királyság társult államaivá váltak, Saba, Bonaire és Sint Eustatius helyzete pedig Hollandia közvetlen részét képező, különleges önkormányzattal rendelkező (*Bijzondere gemeente*), egyedi jogállású területekként (*openbare lichamen*) értelmeződött újra⁷. Azok a folyamatok tehát, melyek egyes szigetek önállósodása és más területek anyaországba történő még szorosabb betagozódása irányába mutatnak, jól jelzik a szigeteket jellemző eltérő társadalmi fejlődést, történelmi pályát, a differenciált politikai és gazdasági viszonyokat.

Nyelvtörténeti és szociolingvisztikai helyzet

A Holland Antillákat alkotó szigetekeken a holland a hivatalos nyelv. Emellett igen jelentős még az angol, a spanyol és a papiamento, mely egy afrikai nyelvekből és portugálból kialakult kreol, amire fejlődése során jelentős hatást gyakoroltak az indián őslakos nyelvek, az angol és a spanyol is⁸. A papiamento beszélőinek száma nagyjából 270.000-re tehető, melyből 120.000 Curaçao, 60.000 Aruba, 10.000 pedig Bonaire szigetén él, a fennmaradó 80.000 pedig Hollandiában⁹. Aruba, Bonaire és Curaçao lakóinak többsége poliglott, gyakran négy nyelven is beszélnek (papiamento, holland, angol, spanyol). A gyarmati időkben a holland nyelv soha nem rendelkezett akkora befolyással, mint az angol vagy a

4 Uo.

5 RUTGERS, Wim: *The Dutch in the Caribbean*. In: *Postcolonial Literatures: Continental Europe and its Empires*. Szerk. PODDAR, Prem et al. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008. 348 p.

6 HILLEBRINK, Steven: *Constitutional In-Betweenity: Reforming the Kingdom of the Netherlands in the Caribbean*. In: *The Kingdom of the Netherlands in the Caribbean: 1954–2004*. Szerk. DEJONG, Lammert - BOERSEMA, Douwe. Rozenberg, Amsterdam, 2005. 101–111. pp.

7 CALMONT, André: *Fragmentation politique de la Caraïbe et développement: l'exemple des îlesnéerlandaises*. In: *La Caraïbe, un espace pluriel en questions*. Szerk. HARTOG, Thierry. Karthala, Párizs, 2011. 219 p.

8 BREMMERS, Jacqueline et al.: *1001 Proverbio Na Papiamentu*. Fundashon Bon Kousa, Kralendijk, 2011. 4–7. pp.

9 JACOBS, Bart: *Origins of a Creole: The History of Papiamentu and Its African Ties*. de Gruyter, Berlin, 2012. 3. p.

spanyol, többnyire megmaradt az adminisztráció és a jogi ügyek szintjén¹⁰. Szerepe a XIX. század végén és a XX. század elején vált jelentősebbé, használata egyre inkább kiterjedt.

A szigetek XV. század végi felfedezését követően bő másfél évszázaddal, a XVII. század közepén, második felében váltak igazán jelentőssé a letelepedni kívánó telepesek számára, hiszen ekkorra itt alakultak ki a rabszolgakereskedelmi útvonalak lényeges állomásai, ez pedig Amszterdamból és Brazíliából áttelepülő szefárd zsidók¹¹ és Európából érkező hollandok számára tették vonzóvá a karibi szigetek e csoportját. Az oktatás az ABC-szigeteken a XIX. század végéig elsősorban spanyolul folyt, bár törekedtek a holland és a papiamento bevezetésére is¹². A XX. század elejére már a holland lett az oktatás elsődleges nyelve. A papiamento iskolai keretek között történő oktatása csak 2002-ben kezdődött, és az elmúlt idők politikai vitáinak egyik extrém álláspontja szerint ennek kellene az oktatás kizárólagos nyelvvé válni, mivel ez javíthatná az alap- és középfokú oktatás eredményességét. A másik oldal hívei arra hívják fel a figyelmet, hogy a tanulmányaikat holland nyelven végző gyermekek és fiatalok sokkal kevesebb nehézség árán tudnak élni a hollandiai egyetemeken kínált ingyenes, színvonalas oktatás lehetőségével. 2008-ban Curaçao például ismét a hollandot tette meg az általános iskolai oktatás nyelvének, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy a sziget nemzeti nyelve a papiamento¹³. A több nyelv és a számtalan nyelvi kombináció jelenléte nagy terhet ró az oktatási rendszerre és a helyzetet az is nehezíti, hogy nincsenek átgondolt, tudatosan felvállalt, központi nyelvpolitikai irányelvek.

Irodalomtörténet

Irodalomtörténeti szempontból az egész Karib-térségre jellemző egyfajta miópia. A Nyugat-Indiák irodalmait vizsgálva gyakran találkozunk egyes szerzők azon nézetével, mely szerint a karibi irodalom szinte teljes egészében kizárólagosan angolszász, és mint ilyen, jól megfogható egységet is alkot. Valójában nyelvi, történeti, etnikai és irodalmi szempontból is redukálhatatlan heterogenitással, rendkívül jelentős sokszínűséggel van dolgunk. Különösen igaz ez a Holland Antillákra, ahol, mint azt Cola Debrot is kiemelte irodalomtörténeti és elméleti munkáiban, többnyelvű irodalmi hagyománnyal van dolgunk: a Szélcsendes-szigeteken (*Benedenwindse Eilanden*) elsősorban a papiamentu dominál, míg a Szél felőli szigetek (*Bovenwindse Eilanden*) esetében főleg az angol a meghatározó; az írott irodalom kezdeteit vizsgálva Saba, Sint Eustatius és Sint Maarten esetében az angolt kell megemlítenünk, Curaçoon pedig a spanyol töltött be hasonlóan fontos szerepet, itt jelentős volt ugyanis a spanyol felfedezők hatása¹⁴.

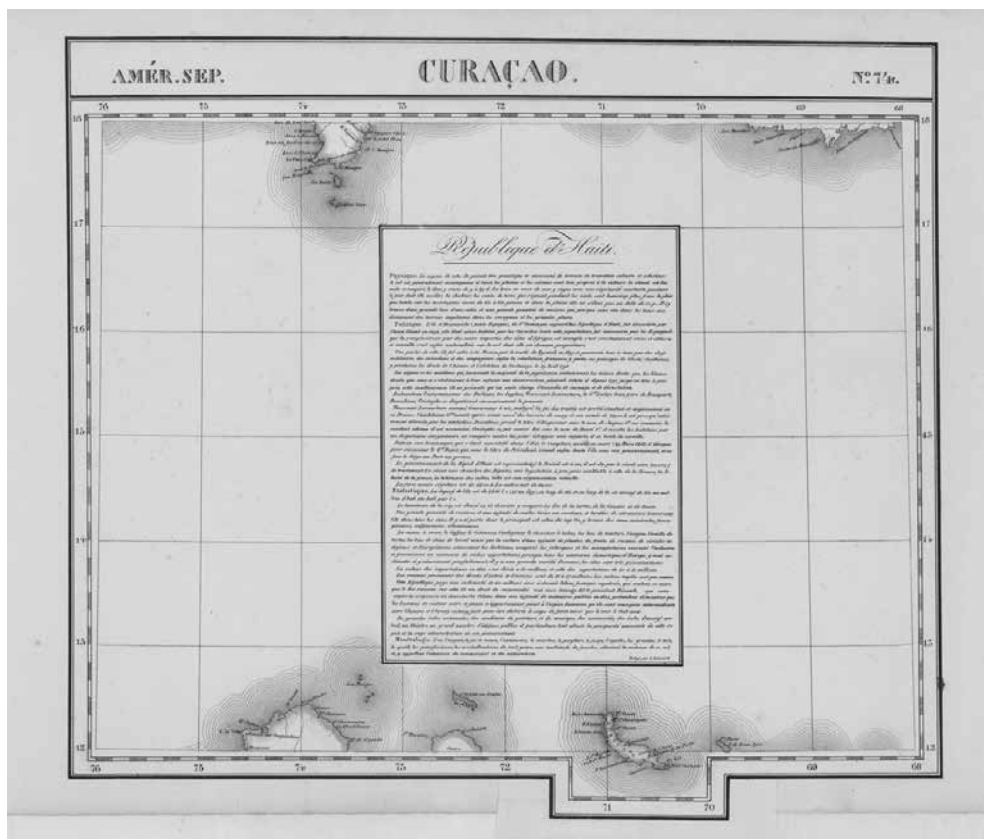
10 WILLEMYNS, Roland: *Dutch: Biography of a Language*. Oxford University Press, Oxford, 2013. 193 p.

11 Az 1650-es években kialakuló curaçaói zsidó közösség rövid időn belül a legjelentősebbé vált az új világban. ISRAEL, Jonathan I.: *Empires and Entrepots: The Dutch, the Spanish Monarchy and the Jews*. Hambledon, London, 1990, 435–438. pp.

12 WILLEMYNS, Roland: i. m. 193. p.

13 DIJKHOFF, Marta - PEREIRA, Joyce: *Language and Education in Aruba, Bonaire and Curaçao*. In: *Creoles in Education*. Szerk. MIGGE, Bettina et al. John Benjamins, Amsterdam, 2010. 259 p.

14 TORRES-SAILLANT, Silvio: *An Intellectual History of the Caribbean*. Palgrave Macmillan, New York, 2006. 183–187. pp.

A papiamenti nyelvű költészet és próza igazi úttörőjének számított **Pierre Antoine LAUFFER** (1920–1981), akit máig a Holland Antillák egyik legjelentősebb irodalmi alakjaként tartanak számon. Első prózai alkotása, a *Carmen Molina* 1942-ben jelent meg, melyet egy évvel később újabb könyve követett (*Martirio di amor – A szerelem vértanúja*, 1943)¹⁵.

Történelmi jelentőségű volt *Patria (Haza)* című, 1944-ben megjelent verseskötete: az anyaország második világháborús megszállása idején a karibi gyarmatok kulturális reneszánszát és a kreol nyelv újjáéledését tapasztalták meg, Lauffer kötete pedig mérföldkövet jelentett az új irodalom születésében, a kulturális emancipáció folyamatában, egy új nézőpont és világlátás kialakulásában. A négy részre osztható kötetet (*Szülőföld, Föld, Emberek, Kaktuszvirág*) Lauffer a *Kòrsou (Curaçao)* című verssel indítja, és a haza, a szülőföld entitását, jelentését és jelentőségét igyekszik megragadni és körülírni az anyaországgal, a gyarmati metropolisszal való viszonyrendszerében.

Patria kötete mellett versei a *Kumbu* (1955)¹⁶ és a *Kantikapa Bientu (Dalok a szélnek, 1963)* című, irodalomtörténetileg jelentős könyvben kerültek összegyűjtésre, számos verse pedig csak posztumusz jelent meg. Verseskötetei a papiamento nyelvű irodalom remekei, melyek az egyéni nyelvkezelés és a nyelvben rejlő ritmikai és tonális egyediség

15 Ua.: 189. p.

16 *Kumbu* a gonosz lelkek és ártó szellemek egyike, egy fénylő, kőborló lélek, a kötet címe pedig a XIX. század végén és XX. század elején elterjedt megnevezését jelöli. ALLEN, Rose Mary: *Di ki manera? A Social History of Afro-Curaçaoans, 1863–1917*. Doktori értekezés, Utrechti Egyetem, 2007. 244 p.

és különlegességek mesteri kibontása, kiteljesítése, valamint az archaikus, sok esetben már-már feledésbe merült szavak, kifejezések, fordulatok szövegekbe történő szerves beépítése révén számos későbbi kiemelkedő alkotó számára jelentettek előtanulmányt, alapot, kiindulási és viszonyítási pontot¹⁷. Papiamento nyelven írt novelláskötetei, prózai művei között meg kell említenünk a *Wiri-wirit* (1961)¹⁸, a *Ñapat* (*Ráadás*, 1961), a *Raspát* (1962)¹⁹, illetve a *Lágrima i sonrisat* (*Könnyek és mosoly*, 1973).

Költőként, fordítóként, színésznőként és rendezőként egyaránt komoly hírnévre tett szert az arubai születésű **Nydia Maria Enrica ECURY** (1926–2012), akit gyakran neveztek a karibi holland irodalom nagykövetének, illetve a papiamento nyelvű költészet nagyasszonyának. Húsznál is többször képviselte a Holland Antillákat nemzetközi költészeti fesztiválokra a Karib-tengeren, Venezuelában, az Egyesült Államokban és Hollandiában: ismertté vált felolvasásaival, verseinek előadásával is, melyeket gyakran zenei aláfestés kísért, az 1980-as években játszott *Luna di Papel* (*Papírhold*) című egy személyes színháziműsorával, illetve az 1986-os, Felix de Rooy által rendezett *Almacita di desolato* (*Az elhagyatottság lelke*) című filmben nyújtott alakításával²⁰.

Társalapítója volt a Thalia társulatnak, és műfordítóként ő maga is számos darabot fordított papiamento nyelvre (Shakespeare, Carlo Goldoni, Alfonso Paso Gil, Tennessee Williams, Jean Genet), emellett pedig az iskolák számára gyerekkönyveket is ültetett át anyanyelvére. Költőként hat kötete jelent meg, melyek közül kiemelhetjük az 1972-es *Tres Rosea* (*Három lélegzet*) című művet, melyet két másik költőnővel közösen jegyez (Sonia Garmers, Mila Palm), és amely az első nők által írt papiamento nyelvű verseskötet volt, emellett megemlíthetjük még 1976-os *Bos di Sanger* (*A vér hangja*) címen megjelent verseskötetét²¹.

Ecury mindig fellépett a nők közéletből való kiszorulásával, és az őket bebörtönző sztereotípiák megerősödésével szemben. A papiamento nyelvért és kultúráért végzett kimagasló tevékenysége elismeréseként 1996-ban megkapta a Fundashon Pierre Lauffer (Pierre Lauffer Alapítvány) Chapi di Plata (Ezüst kapa) díját, és három alkalommal is részesült holland királyi kitüntetésben²².

Gyönyörűen írja le a papiamento nyelv szépségeit, személyiségformáló hatását, muzikalitását és az identitás alakításában játszott rendkívül fontos szerepét a curaçaói **Lucille BERRY-HASETH** (1937). Spanyol-, papiamento- és angoltanár, közismert rádiós műsorvezető, költő és fordító. 1990-ben jelent meg *Resonansia* (*Visszhang*) című verseskötete,

17 BROEK, Aart G.: *Lauffer, Pierre A.* In: *Encyclopedia of Latin American and Caribbean Literature, 1900–2003*. Szerk. BALDERSTON, Daniel - GONZALEZ, Mike. Routledge, New York, 2004. 300. p.

18 A wiri-wiri egy dörzsöléssel és kaparással megszólaltatott, Kubában és Latin-Amerikában güiro néven elterjedt üreges testű idiofon hangszer papiamentóban használatos neve. A rovátkás felületen fapálcát húzva ad berregő, surrogó hangot a hangszer. KUNST, Jaap: *Hindu-Javanese Musical Instruments*. Springer, Dordrecht, 1968. 48 p.

19 A raspá a wiri-wiri, vagy güiro papiamentóban használatos másik neve. BECK, John H.: *Encyclopedia of Percussion*. Routledge, New York, 2007. 34. p.

20 ANDRADE-WATKINS, Claire: *A Mirage in the Desert? African Women Directors at FESPACO*. In: *Cinemas of the Black Diaspora*. Szerk. MARTIN, Michael T. Wayne State University Press, Detroit, 1995. 147. p.

21 HASHAM, Brenda et al.: *Nydia Ecury*. In: *Journal of Caribbean Literatures* (2007) 5/1 sz. 129. p.

22 Uo.

a papiamento nyelvű irodalomért és kultúráért végzett sok évtizedes tevékenységét pedig már számos díjjal, kitüntetéssel ismerték el²³.

Felelősségteljes gazdasági és politikai tisztségei mellett irodalmi tevékenységéről is méltán ismert az arubai **Robertico (Tico) Croes** (1955), aki a sziget gazdaságért és turizmusért felelős minisztere is volt. Irodalmi alkotóként papiamento nyelven ír. Szépiróként az *Alma Sangra* (*Vérző lélek*, 1977) és a *Potrèt di un caradesconoci* (*Egy ismeretlen arc portréja*, 1996) verseskötetek, valamint a *Cartanan di San Fuego* (*A szent tűz levelei*) esszékötetet szerzője²⁴.

Szépirodalmi munkásságáról is ismert a politikus **Carel de Haseth** (1950), aki curaçaói tanulmányait követően 1975-ben szerzett gyógyszerészdoktori címet a Leideni Egyetemen²⁵. Az 1969-ben megjelenő, *3 dagnvóór Eva* (*3 nappal Éva előtt*) című első verseskötetét több másik követte (*Berceuse voor teleurgestelden – Altató a kiábrándultaknak*, 1975; *Bida na kolo – Élet színeiben*, 1981; *Poesiavenená – Mérgező költészet*, 1985)²⁶.

Legismertebb alkotása *Katibu di Shon* (*Az úr szolgálja*) című, 1988-as regénye, melyben egy szerelmi háromszög történetét meséli el, melyet az 1795-ös nagy curaçaói rabszolga felkelés történelmi háttere keretez: Louis Mercier, a rabszolga és Willem van Uytrecht, az ültetvényes fiának kapcsolatát ismerhetjük meg a regényből, akik egy napon születettek, együtt, barátként nőttek fel és egy nőt szeretnek, Anitát, aki békítő alakként

23 ROJER, Olga E. - AIMONE, Joseph O.: *Lucille Berry-Haseth*. In: *Journal of Caribbean Literatures*, (2007) 5/1. sz. 125. p.

24 RUTGERS, Wim: *Di nos e ta! Outside and Inside in Aruban Literature*. In: *A History of Literature in the Caribbean* (2. kötet): *English- and Dutch-speaking Regions*. Szerk. ARNOLD, James A. et al. John Benjamins, Amsterdam, 2001. 458. p.

25 HASHAM, Brenda et al.: i. m. 135. p.

26 Uo.

és az egyenlőség problematikus eszményének megtestesítőjeként jelenik meg²⁷. Könyvéért 1989-ben elnyerte a Cola Debot-díjat (Cola Debotprijs, Premio Cola Debot).

De Haseth 1994 és 2004 között megszakításokkal a Holland Antillák megbízott minisztere volt, számos irodalmi díj zsűrijének és több kulturális szervezetnek, alapítványnak a vezetőségi tagja. 1998-ban megkapta a venezuelai Francisco de Miranda Lovagrend (Orden Francisco de Miranda) nagykeresztjét, egy évvel később pedig az Orániai-Nassau Lovagrend (Orde van Oranje-Nassau) tagja lett²⁸.

27 JANSEN, Ena: *Slavery and its Literary Afterlife in South Africa and on Curaçao*. In: *Shifting the Compass: Pluricontinental Connections in Dutch Colonial and Postcolonial Literature*. Szerk. DEWULF, Jeroen et al. Cambridge Scholars, Newcastle, 2013. 178 p.

28 HASHAM, Brenda et al.: i. m. 135. p.